

УДК: 378.147

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-9\(14\)-96-104](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-9(14)-96-104)

Вишняк Майя Володимирівна аспірантка кафедри освітології та інноваційної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, вул. Алчевських, 29, м. Харків, 61002, тел.: (098) 324-54-30, <https://orcid.org/0000-0003-2047-0344>

ДОСВІД УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ НІДЕРЛАНДІВ З ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ-ФІЛОЛОГІВ (ЛІНГВІСТІВ)

Анотація. В статті розглядається питання запозичення досвіду університетської освіти Нідерландів при навчанні фахівців-філологів (лінгвістів) в Україні.

Проблема підготовки фахівців-філологів (лінгвістів) наразі є найбільш актуальною зважаючи на високий попит, пов'язаний із взаємопроникненням культур. Ґрунтовність вивчення і трансляції мовних знань з одного боку пов'язана зі збереженням, вивченням і розповсюдженням власної мовної культури, з іншого боку з прийняттям інших мовних культур. У статті проаналізовано досвід професійної підготовки фахівців-філологів у Нідерландах в контексті історичного розвитку університетської освіти Нідерландів, де на даний момент відбувається інтеграція університетів дів у загальноєвропейський освітній простір.

Освіта в Нідерландах здобула міжнародне визнання за систему навчання «problem-based learning». Навчання у прикладних вишах спрямовано на підготовку здобувачів до практичної роботи, а програми забезпечують здобувачів практичними навичками та компетенціями для роботи викладачем-лінгвістом, перекладачем, філологом, викладачем тощо. Дослідницькі класичні ж вищі пропонують широкий вибір міждисциплінарних гуманітарних програм в тому числі для філологів. Мета науково-орієнтованих програм бакалаврату – підготовка здобувачів до подальшої освіти. Для цього акцент у навчанні робиться на академічні та наукові навички.

Перспективними напрямками використання досвіду університетської освіти Нідерландів у модернізації професійної підготовки фахівців-філологів в Україні може стати: створення системи внутрішнього та зовнішнього контролю якості вищої освіти; оптимізація мережі вищих навчальних закладів, забезпечення умов для академічної мобільності, забезпечення спеціалізації програм за рахунок створення умов до вільного вибору навчальної траєкторії, ефективна система державного фінансування вищої освіти на основі оцінки результатів навчання.

Ключові слова: фахівець-філолог (лінгвіст), університетська освіта Нідерландів, європейський університет, реформування університетської освіти, спеціалізація освітніх програм.

Vishniak Maiia Volodymyrivna Graduate student of the Department of Education and Innovative Pedagogy H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Alchevskikh St., 29, Kharkiv, tel.: (098) 324-54-30, <https://orcid.org/0000-0003-2047-0344>

EXPERIENCE OF UNIVERSITY EDUCATION IN THE NETHERLANDS IN TRAINING SPECIALISTS-PHILOLOGISTS (LINGUISTS)

Abstract. The article examines the issue of borrowing the experience of university education in the Netherlands when training philologists (linguists) in Ukraine.

The problem of training philologists (linguists) is currently the most urgent, given the high demand associated with interpenetration of cultures. The thoroughness of the study and transmission of language knowledge, on the one hand, is connected with the preservation, study and dissemination of one's own language culture, on the other hand, with the acceptance of other language cultures. The article analyzes the experience of professional training of philology specialists in the Netherlands in the context of the historical development of university education in the Netherlands, where at the moment the integration of virgin universities into the pan-European educational space is taking place.

Education in the Netherlands has gained international recognition for its problem-based learning system. Education in applied universities is aimed at preparing applicants for practical work, and programs provide applicants with practical skills and competencies for work as a linguist teacher, translator, philologist, teacher, etc. Classical research universities offer a wide selection of interdisciplinary humanitarian programs, including for philologists. The purpose of science-oriented undergraduate programs is to prepare applicants for further education. For this, the emphasis in education is on academic and scientific skills.

Prospective areas of using the experience of university education in the Netherlands in the modernization of professional training of philologists in Ukraine can be: creation of a system of internal and external quality control of higher education; optimization of the network of higher education institutions, provision of conditions for academic mobility, provision of specialization of programs due to creation of conditions for free choice of educational trajectory, effective system of state funding of higher education based on assessment of learning outcomes.

Keywords: philologist (linguist), university education in the Netherlands, European university, reforming university education, specialization of educational programs.

Постановка проблеми. Проблема підготовки фахівців-філологів (лінгвістів) наразі є найбільш актуальною зважаючи на високий попит,

пов'язаний із взаємопроникненням культур. Ґрунтовність вивчення і трансляції мовних знань з одного боку пов'язана зі збереженням, вивченням і розповсюдженням власної мовної культури, з іншого боку з прийняттям інших мовних культур. Саме тому зміст освітніх програм підготовки філологів, методів і технологій їх навчання вимагає детального аналізу порушеної проблеми на міждержавному рівні, з можливістю перейняття позитивного досвіду. Звернення до досвіду професійної підготовки фахівців-філологів у Нідерландах зумовлене високою якістю європейської вищої філологічної освіти, зокрема здатністю нідерландської мови зберігати свою самобутність у спільноті європейських мов та здатність філологічної освіти гнучко реагувати на запити здобувачів.

«Університетська освіта» у європейському контексті розглядається як вища освіта, що здобувається в університетах з метою отримання академічних ступенів та кваліфікацій, за програмами триступеневої професійної підготовки (бакалавр, магістр, доктор), вирізняється багатопрофільністю, академічними свободами, правом на самоуправління і автономію, єдністю навчальної та науково-дослідної діяльності, а також інтеграцією у єдиний загальноєвропейський простір. В основу європейської університетської освіти покладено принципи гуманізації, демократизації, неперервності, єдності навчання та фундаментальних досліджень [5, С. 70-77].

Звертаючись до історії вищої освіти в Нідерландах, можна визначити чотири ключових етапи історичного розвитку і становлення університетської освіти:

- кінець XVI – перша половина XVII ст. – виникнення перших університетів;
- друга половина XVII – кінець XIX ст. – занепад університетської освіти;
- перша половина XX ст. – 70-ті рр. XX ст. – динамічний розвиток університетської освіти;
- 80 – 90 рр. XX ст. активне реформування університетської освіти;
- початок XXI ст. – становлення та інтеграція філологічної освіти в університетах Нідерландів [9, с. 239-240].

Перший етап «Золотого віку» у розвитку університетської освіти – це період в історії країни, коли держава переживала значне піднесення в економіці та науці. На другому етапі настає період занепаду, під час якого спостерігається певне зниження активності чотирьох провідних університетів країни (у містах Лейден, Утрехт, Гронінген та Амстердам). Під час третього етапу було відкрито 9 нових університетів у Нідерландах. Четвертий етап характеризується активним реформуванням вищої освіти Нідерландів, здійсненням процесу розмежування ролі університетів та вищих професійних навчальних закладів. У 1970-х же роках розпочався новий старт в освіті

фахівців-філологів, було оновлено навчальний план, почали опробовуватися нові методи навчання [13].

На сучасному етапі відбувається інтеграція університетів Нідерландів у загальноєвропейський освітній простір, вносяться зміни в освітнє законодавство [9, с. 239-241].

Освіта в Нідерландах здобула міжнародне визнання за систему навчання «problem-based learning». Університети пропонують понад 2100 програм навчання англійською мовою, а кожен десятий здобувач тут іноземець. Foundation (доуніверситетська підготовка) є не у всіх університетах. Абітурієнт заздалегідь має ознайомитись із переліком програм бакалаврату у ЗВО, на які доступні підготовчі програми. У разі успішного закінчення Foundation абітурієнт може претендувати на безумовне зарахування на перший курс бакалаврату. Ступінь бакалавра в Нідерландах можна отримати в університеті прикладних наук, коледж-університеті або в класичному університеті. Цікавим є досвід університетів прикладних наук та коледж-університетів, які мають велику академічну свободу, оскільки самостійно визначають зміст та структуру навчального плану. Наприклад, університети запровадили подвійні програми для філологів, на яких студенти навчаються, а потім переходять до практичної діяльності. Навчання у прикладних вишах спрямовано на підготовку здобувачів до практичної роботи. Програми забезпечують здобувачів практичними навичками та компетенціями для роботи викладачем-лінгвістом, перекладачем, філологом, викладачем тощо. Це досягається завдяки обов'язковим стажуванням та проектним заняттям. Дослідницькі класичні вищі пропонують широкий вибір міждисциплінарних гуманітарних програм в тому числі для філологів. Мета науково-орієнтованих програм бакалаврату – підготовка здобувачів до подальшої освіти. Для цього акцент у навчанні робиться на академічні та наукові навички. Предмети у навчальному плані можуть бути загальними та спеціалізованими. Після здобуття ступеня бакалавра здобувачі вступають до магістратури або починають працювати за фахом. Тобто вища освіта в Нідерландах має два напрямки – науково орієнтований та професійно орієнтований.

Особливістю університетської освіти Нідерландів є відсутність поняття престижних університетів. Дипломи всіх нідерландських університетів мають однакову високу цінність, що забезпечується продуманою системою гарантування якості навчання [13, с. 106-107].

Використання досвіду університетської освіти Нідерландів при навчанні фахівців-філологів в Україні допоможе краще і якісніше опанувати даний вид діяльності як філологами-науковцями так і для прикладного застосування у соціальній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній науці ґрунтовно досліджуються системи вищої освіти країн світу, зокрема США – В. Дикань, С. Шандрук, Німеччини – Н. Абашкіна, Т. Зданюк,

Великобританії – Я. Бельмаз, А. Парінов, Канади – Н. Мукан, Франції – А. Максименко, О. Бочарова, Австралії – Т. Парфенюк та інших, а також найближчих країн-сусідів України – Польщі – К. Біницька, І. Шемпрух, Чехії і Словаччини – Б. Мельниченко, Г. Товканець. Окремі аспекти професійної підготовки педагогів у зарубіжному досвіді стали предметом досліджень В. Базової, Н. Бідюк, Ю. Головацької, О. Зіноватної, В. Корнієнко, О. Мартинюк, І. Пасинкової, І. П'янковської, Л. Черній, О. Сергєєвої та ін. Ґрунтовні дослідження у галузі навчання педагогів в Європі здійснювали такі зарубіжні науковці: Ph. G. Altbach, Ch. Bleck, P. Dehnhostel, R. Enggruber, O. Fulton, J. C. Walker, W. Mitter, T. Husen. Але тема ґлибокого аналізу освіти в Нідерландах, тим більше філологічної, піднімається недостатньо.

Теоретичний аналіз професійної підготовки фахівців-філологів показав, що переважна більшість вітчизняних науковців, які розглядають освіту Нідерландів у своїх дослідженнях, висвітлюють лише окремі аспекти розвитку освіти у цій країні, а саме: загальна характеристика освітньої системи Нідерландів (С. Сисоєва, Т. Кристопчук), особливості сучасної університетської освіти Нідерландів (А. Ржевська), моніторинг вищої освіти у Нідерландах (Д. Дзвінчук). Однак поза увагою вітчизняних науковців залишилося питання становлення, розвитку та організації професійної підготовки філологів в університетах Нідерландів. *Вивчення наукових джерел свідчить про відсутність ґрунтовних наукових пошуків щодо професійної підготовки фахівців-філологів в освітньому досвіді Нідерландів. Але ж філологи по перше займають велику нішу у соціальному житті громади – педагоги, лінгвісти, перекладачі, педагоги, по друге вони є трансляторами мовної культури у суспільство.*

Зібраний і проаналізований фактичний матеріал дозволяє проілюструвати певні спостереження, що професійна підготовка саме фахівців-філологів в умовах розвитку сучасної університетської освіти у Нідерландах ще не була предметом окремого дослідження, зокрема поза увагою дослідників залишились провідні тенденції професійної підготовки.

Мета статті: проаналізувати особливості професійної підготовки фахівців-філологів Нідерландів та синтезувати використання досвіду при навчанні філологів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Наукове зацікавлення особливостями професійної підготовки філологів у Нідерландах, зафіксоване лише в другій половині ХХ століття, що пояснюється потребою у кваліфікованих фахівцях-філологах, переходом до нових програм і підручників, осмисленням основних закономірностей розвитку філологічної освіти в умовах Європейської інтеграції. У реформуванні філологічної освіти особлива увага надається питанням багатомовності та міжкультурній освіті з огляду на загальноєвропейські тенденції у галузі мовної політики.

Аналіз змісту освітніх програм засвідчив, що професійна підготовка філологів в Європі здійснюється на основі таких методологічних підходів:

компетентнісного, міждисциплінарного, культурологічного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, аксіологічного, інтегрованого. Провідним підходом визначено компетентісно зорієнтований, оскільки результатом професійної підготовки філологів у вищих навчальних закладах Нідерландів є формування професійної компетентності [7, с. 57-60].

Як зазначалося вище, вища освіта Нідерландів складається з двох типів вищих навчальних закладів: класичних університетів та вищих професійних навчальних закладів. Однією з ключових особливостей підготовки в класичних університетах є залучення здобувачів до проведення наукових досліджень. Саме в класичних університетах Нідерландів здійснюються наукові дослідження, які фінансуються державою; готуються науковці-дослідники [5, с. 70-77]. Особливістю підготовки фахівців-філологів в професійних університетах Нідерландів є те, що студент поряд зі знаннями у певній професійній галузі отримує класичну академічну освіту.

До абітурієнтів також висуваються певні вимоги, які полягають у тому, що вступаючи до університету, абітурієнт має закінчити середню школу, курси доуніверситетської підготовки або мати документ про завершення навчання протягом року у закладі вищої професійної освіти [6].

Ключовою особливістю професійної підготовки фахівців у сучасній системі університетської освіти Нідерландів, які можна було б застосувати в Україні, є гарантування студентам можливості продовжити підготовку в галузі філології після отримання ступеню бакалавра шляхом пропонування їм магістерських програм без вступних випробувань, можливість вибору напрямку професійної підготовки (наукова чи практична), вибір змісту навчальної програми тощо. Ще однією рисою Нідерландських університетів є поєднання навчальної та науково-дослідної діяльності, яка виявляється у використанні результатів наукових досліджень у навчальному процесі та активному залученні здобувачів до дослідницької діяльності на всіх етапах навчання [6].

Також важливою для здобувачів-філологів стала б цільова грантова державна фінансова підтримка професійної підготовки, яка в університетах Нідерландів стає підґрунтям стабільного розвитку університетів та стимулом для їх постійного вдосконалення. Механізми виділення державних коштів ґрунтуються на результатах діяльності університетів та пов'язують фінансування з поточною та плановою результативністю, а саме: кількістю здобувачів, які вступили на перший курс, кількістю виданих дипломів, а також успішністю науково-дослідної діяльності. За таких умов університети вимушені конкурувати за чисельність, якість і продукувати кращі досягнення, щоб отримати фінансування.

Щодо української системи вищої освіти, то найважливішою проблемою вищих навчальних закладів є забезпечення якості вищої освіти, яка повинна базуватися на системній основі і передбачати наявність чітких, зрозумілих і

взаємоузгоджених законодавчих норм, організаційних механізмів і процедур спеціалізації фахівця за рахунок організації освітнього процесу на усіх етапах – від етапу вибору вищу до спеціалізації на старших курсах.

Найважливішими заходами, які необхідно здійснити задля забезпечення якості вищої освіти, визначити оптимізацію мережі вищих навчальних закладів шляхом розроблення відповідної державної програми; запровадження ефективної системи внутрішнього та зовнішнього контролю якості вищої освіти; інтеграція практичної та наукової складових в освіті майбутніх фахівців у діяльності вищих навчальних закладів, яка виявляється в активному залученні здобувачів до дослідницької діяльності на всіх етапах навчання; поділ навчальних програм на академічні (науково-дослідницькі) та професійні з огляду на необхідність розмежування та посилення підготовки наукових, науково-педагогічних працівників та практичної спрямованості академічних (професійних) програм. Створення ефективної системи академічної та професійної мобільності, як внутрішньо університетської так і міжуніверситетської. За рахунок ефективної правової та організаційної підтримки Міністерства освіти та науки України та Національної організації міжнародного співробітництва, яка координує міжнародну співпрацю у галузі вищої освіти, запровадити грантову та стипендіальну підтримку навчальних програм, що ґрунтується на результативності діяльності університетів [7].

Безперечно, в контексті підвищення вимог і попиту мовної національної підготовки, якість і рівень філологічної освіти має бути визначальним для побудови інших професійних програм. Програми підготовки фахівців-філологів можуть стати майданчиком з інтеграції європейського, зокрема нідерландського, досвіду в університетську освіту України.

Висновки. Вітчизняними, європейськими та, зокрема, нідерландськими дослідниками накопичений значний досвід вивчення західноєвропейської теорії і практики розвитку вищої освіти. Основними критеріями аналізу стали соціально-економічні, суспільно-політичні, соціально-історичні передумови розвитку професійної підготовки в університетах Нідерландів, поява та динаміка розвитку нових університетів, набуття ними нових функцій та значення у суспільному житті країни [5]. Рушійною силою розвитку професійної підготовки в університетах Нідерландів були успішно проведені реформи, які сприяли вдосконаленню та адаптації освітніх закладів до потреб суспільства, зокрема введено компоненти міжнародної діяльності голландських університетів, організаційне забезпечення професійної та академічної мобільності науковців, викладачів та здобувачів, запровадження положень єдиної загальноєвропейської системи навчання [7].

Перспективними напрямками використання досвіду університетської освіти Нідерландів у модернізації професійної підготовки фахівців-філологів в умовах університетської освіти України є: створення системи внутрішнього та зовнішнього контролю якості вищої освіти; оптимізація мережі вищих

навчальних закладів шляхом спеціалізації напрямків підготовки; забезпечення умов для академічної мобільності здобувачів та науково-педагогічних працівників як засобу інтеграції у європейський науково-освітній простір; забезпечення академічної мобільності і спеціалізації програм за рахунок створення умов до вільного вибору навчальної траєкторії; ефективна система державного фінансування вищої освіти на основі оцінки результатів навчання та система фінансової підтримки здобувачів; підвищення значення філологічної освіти як базової для забезпечення мовної підготовки на інших напрямках і спеціальностях.

Однак, проведений аналіз не вичерпує всіх аспектів підготовки фахівців-філологів в умовах розвитку університетської освіти Нідерландів та потребує подальшого опрацювання в напрямку порівняльного аналізу безпосередніх програм підготовки фахівців-філологів.

Література:

1. Абашкіна Н. В. Розвиток професійної освіти в Німеччині (кінець XIX – XX ст.): дис. д-ра пед. наук: 13.00.04 / Абашкіна Неллі Володимирівна. Київ, 1998. 400 с.
2. Бельмаз Я. М. Професійний розвиток викладачів вищої школи у Великій Британії та США: автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Я. М. Бельмаз; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. Луганськ, 2008. 40 с.
3. Бочарова О. А. Модернізація вищої школи у сучасній Франції: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Бочарова Олена Анатоліївна. Горлівка, 2006. 197 с.
4. Дикань В. С. Рефлексивний підхід у теорії і практиці підготовки майбутніх педагогів в університетах США (педагогічний аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / В. С. Дикань. Київ, 1999. 20с.
5. Заяць Л. І. Зміст поняття університетської освіти в країнах Західної Європи /Л. І. Заяць // Наук. записки: зб. наук. ст. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2011. Вип. ХСІХ (99). С. 70–77.
6. Заяць Л. І. Підготовка вчителів іноземної мови у провідних університетах Європи [Електронний ресурс] / Л. І. Заяць // Вісник психології і педагогіки: зб. наук. праць/пед. ін-т Київ. ун-ту ім. Б. Грінченка. Київ, 2011. Вип. 6.
7. Заяць Л. І. Етапи становлення та розвитку університетської освіти у Нідерландах / Л. І. Заяць // Педагогічний процес: теорія і практика : зб. наук. праць. Київ, Едельвейс, 2012. Вип. 5. С. 57–67.
8. П'янківська І. В. Особливості та система підготовки вчителів іноземної мови у ВНЗ Німеччини / І. В. П'янківська, О. М. Голубєва // Вища освіта України – Додаток 4, том І (19). Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору», Київ, 2010. С. 414-421.
9. Ржевська А. В. Особливості організації університетської освіти Європи в часи Середньовіччя / А. В. Ржевська // Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка, 2008. № 12. С. 237 – 247.
10. Сисоєва С. О. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика: навчальний посібник. / С. О. Сисоєва, Т. Є. Кристопчук. Рівне, Овід, 2012. 352 с.
11. Dehnbostel P. Informelles Lernen: Arbeitserfahrungen und Kompetenzerwerb aus berufspädagogischer Sicht [Elektronische Ressource] / Peter Dehnbostel.
12. Enggruber R., Bleck Ch. Modelle der Kompetenzfeststellung im beschäftigungs- und bildungstheoretischen Diskurs – unter besonderer Berücksichtigung von Gender Mainstreaming [Elektronische Ressource] / Ruth Enggruber und Christian Bleck.

13. Willems Gerald M., Jos J.H. Stakenborg, Wiel Veugelers. Trends in Dutch Teacher Education. Leuven: Apeldoorn Garant, 2000. 216 p.

References:

1. Abashkina, N. V. (1998). Rozvitok profesijnoi osviti v Nimechchini (kinec' XIX – XX st.) [Development of professional education in Germany (end of the 19th and 20th centuries)]. *Doctor's thesis*. Kiiv [in Ukrainian].
2. Bel'maz, Ja. M. (2008). Profesijnij rozvitok vikladachiv vishhoї shkoli u Velikij Britanii ta SShA [Professional development of higher school teachers in Great Britain and the USA]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Lugans'k: Shidnoukr. nac. un-t im. V. Dalja [in Ukrainian].
3. Bocharova, O. A. (2006). Modernizacija vishhoї shkoli u suchasnij Francii [Modernization of higher education in modern France]. *Candidate's thesis*. Gorlivka [in Ukrainian].
4. Dikan', V. S. (1999). Refleksivnij pidhid u teorii i praktici pidgotovki majbutnih pedagogiv v universitetah SShA (pedagogichnij aspekt) [Reflexive approach in the theory and practice of training future teachers in the universities of the USA (pedagogical aspect)]. *Candidate's thesis*. Kiiv [in Ukrainian].
5. Zajac', L. I. (2011). Zmist ponjattja universitets'koї osviti v kraїnah Zahidnoї Evropi [The content of the concept of university education in the countries of Western Europe]. *Nauk. zapiski: zb. nauk. st. NPU im. M. P. Dragomanova - Nauk. notes: coll. of science Art. NPU named after M. P. Drahomanov*, (99), 70–77 [in Ukrainian].
6. Zajac', L. I. (2011). Pidgotovka vchiteliv inozemnoї movi u providnih universitetah Evropi [Training of foreign language teachers in leading European universities]. *Visnik psihologii i pedagogiki - Bulletin of psychology and pedagogy*, 6 [in Ukrainian].
7. Zajac', L. I. (2012). Etapi stanovlennja ta rozvitku universitets'koї osviti u Niderlandah [Stages of formation and development of university education in the Netherlands]. *Pedagogichnij proces: teorija i praktika - Pedagogical process: theory and practice*, 5, 57–67 [in Ukrainian].
8. P'jankovs'ka, I. V. (2010). Osoblivosti ta sistema pidgotovki vchiteliv inozemnoї movi u VNZ Nimechchini [Peculiarities and system of training foreign language teachers in German universities]. *Vishha osvita Ukraini – Higher Education of Ukraine*, 4, I (19), 414–421 [in Ukrainian].
9. Rzhivs'ka, A. V. (2008). Osoblivosti organizacii universitets'koї osviti Evropi v chasi Seredn'ovichchja [Peculiarities of the organization of university education in Europe during the Middle Ages]. *Visn. Lugan. nac. ped. un-tu imeni Tarasa Shevchenka - Visn. Luhan. national ped. Taras Shevchenko University*, 12, 237 – 247 [in Ukrainian].
10. Sisoeva, S. O. (2012). Osvitni sistemi kraїн Evropejs'kogo Sojuzu: zagal'na charakteristika [Educational systems of the countries of the European Union: general characteristics]. Rivne: Ovid, 2012 [in Ukrainian].
11. Dehnbostel P. Informelles Lernen: Arbeitserfahrungen und Kompetenzerwerb aus berufspädagogischer Sicht [Elektronische Ressource] / Peter Dehnbostel [in English].
12. Enggruber R., Bleck Ch. Modelle der Kompetenzfeststellung im beschäftigungs- und bildungstheoretischen Diskurs – unter besonderer Berücksichtigung von Gender Mainstreaming [Elektronische Ressource] / Ruth Enggruber und Christian Bleck [in English].
13. Willems Gerald M., Jos J.H. Stakenborg, Wiel Veugelers. Trends in Dutch Teacher Education. Leuven: Apeldoorn Garant, 2000. 216 p. [in English].